

ASPECTE PRIVIND RELAȚIA POLITICĂ-DEMOGRAFIE ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA

Ioan BOLOVAN

Adoptarea politicilor populaționiste a fost un episod extrem de important în istoria statelor moderne, într-un moment în care s-a început aplicarea ideilor științifice la politicile sociale. În secolul XX, politicieni din mai toată Europa au împărtășit credința că statul, pe baza acumulărilor științifice din biologie, medicină sau eugenie trebuie să intervină în viața privată a cetățenilor pentru a promova schimbările biologice și sociale dorite. Statul modern, atât în formele sale democratice cât și fascisto-comuniste, a dus deseori o politică eminentamente autoritară pentru a-și extinde controlul asupra domeniului vieții private prin îndrumarea familiei, sexualității, reproducerii, paternității etc.¹. Astfel, secolul XX a fost martorul unor manifestări extreme în materie de demografie, mai ales în privința controlului politic al comportamentului reproductiv (regimul nazist din Germania a dus până la paroxism ambițiile unui dictator preocupat nu doar de număr ci și de calitatea biologică a națiunii pe care o conducea!).

Perioada regimului comunist din România (1948-1989) este una extrem de interesantă și din punctul de vedere al rolului major jucat de stat prin politica sa demografică deosebit de activă. Statul comunist a intervenit mereu în reglarea comportamentului fertil al populației, introducând legi care, unele, păreau moderne la vremea respectivă dar, același stat totalitar a și impus, prin coerciție, măsuri care să asigure o creștere demografică satisfăcătoare². Așadar, politica demografică a regimului comunist a legitimat intervenția statului în „problemele interne” ale cetățenilor săi, servind ca un mecanism prin care statul a putut controla populația României. În comunicarea de față vom schița doar câteva aspecte mai generale privind relația dintre politică și demografie în România comunistă, cu insistență pe anii în care țara a fost condusă de Nicolae

¹ Maria Sophia Quine, *Population Politics in twentieth-century Europe. Fascist dictatorships and liberal democracies*, Routledge, London and New York, 1996, p. 15; Pierre Guillaume, J. P. Poussou, *Demographie historique*, Paris, 1970.

² Cornelia Mureșan, *Evoluția demografică a României. Tendințe vechi, schimbări recente, perspective (1870-2030)*, Cluj-Napoca, 1999, p. 87.

Ceaușescu. La fel ca în cazul altor state totalitare, și în România guvernul comunist a acționat pe trei planuri pentru a-și concretiza politica demografică. Mai întâi, a acționat prin *represiune*, introducând o legislație stufoasă împotriva avortului și a divorțului; apoi, regimul de la București a promovat *măsuri pronataliste stimulative*, acordând ajutoare bănești și alte avantaje femeilor și familiilor cu mulți copii; nu în ultimul rând a acționat prin *persuasiune* modificând și orientând opinia publică prin intermediul mass-media în sensul unui comportament reproductiv cât mai fecund.

Tabel nr. 1. Dinamica populației României între 1948-1989

1948*	1956*	1966*	1977*	1990**
15.872.624	17.489.450	19.103.163	21.559.910	23.211.395

* Conform Cornelia Mureșan, *Evoluția demografică a României. Tendințe vechi, schimbări recente, perspective (1870-2030)*, Cluj-Napoca, 1999, p. 90.

** număr estimat, conform *Evoluția populației României și a principalelor fenomene demografice în perioada 1980-1990*, în *Revista Română de Statistică*, nr. 11-12, 1990, p. 13.

Înainte de toate, regimul comunist din România a avut obsesia absurdă de a spori populația țării într-un ritm alert, atribuind potențialului uman un rol important în misiunea de construire a unei societăți ideale. Expunând cifrele care evidențiază dinamica populației României între 1948-1989, trebuie să apreciem că politica demografică a regimului comunist și-a atins doar în aparență scopul. Astfel, din **Tabelul nr. 1** rezultă că în aproape patru decenii de existență a statului comunist, populația României a crescut cu peste 7 milioane de locuitori, ceea ce echivala cu unul dintre cele mai ridicate ritmuri de creștere din Europa. Dacă ne raportăm însă la ambițiile dictatorului Nicolae Ceaușescu, transpuse în 1974 în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism* vom constata că dimensiunea populației României în momentul prăbușirii regimului comunist nu era tocmai cea preconizată cu 15 ani înainte. În *Programul Partidului Comunist Român...* se preciza: „vor fi luate măsuri corespunzătoare în vederea asigurării unui spor demografic normal, realizării unei proporții juste de vârstă a populației, menținerii tinereții poporului nostru. Se va aplica cu consecvență o politică de sporire a natalității, de ajutorare a copiilor și familiilor cu mulți copii, astfel încât în 1990 populația României să ajungă la cel puțin 25 milioane locuitori, iar în anul 2000 – la circa 30 milioane”³. Megalomania i-a generat lui Ceaușescu dorința de a avea cât mai mulți supuși, ceea ce l-a condus la o politică natalistă obsesivă și abuzivă, care a provocat populației României

³ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, 1975, p. 92.

multă durere și suferință în perioada 1966-1989. Eforturile sale pronataliste au fost conectate la o retorică naționalistă prin care pretindea că „o mare națiune are nevoie de o populație mare”. În acest loc, să remarcăm similitudinea în ceea ce privește politica demografică a regimului comunist din România și politica demografică a regimului fascist din Italia. În discursul său din 26 mai 1927, Mussolini a definit obiectivele demografice ale regimului său, între care un loc central îl ocupa creșterea populației. Ducele se arăta optimist, declarând că fascismul va duce până în 1950 la o creștere a populației Italiei cu 20-60 milioane. Campania demografică a fost asociată atât politicii externe cât și obiectivelor politice interne ale fascismului. Politica de populație în timpul regimului fascist, ca de altfel și în alte țări cu regimuri totalitare, a servit ca un mediator în relațiile dintre stat și societate⁴.

La fel ca în mai toate țările comuniste din Europa Centrală și de Sud-Est, și în România implicarea statului în evoluția demografică s-a materializat mai întâi printr-o serie de acte legislative. Care sunt prin urmare reperatele legislative cele mai importante care au marcat intervenția statului în influențarea comportamentului matrimonial și a fertilității populației României? Trebuie să precizăm faptul că prima etapă a regimului comunist din România a cunoscut evoluții aparent contradictorii în privința politicii demografice, mai precis în atitudinea față de avort. Conform Codului penal promulgat în anul 1948 de proaspătul regim comunist, avortul era considerat un delict, ceea ce a favorizat un nivel relativ ridicat al natalității în anii următori (a se vedea **Tabelul nr. 2**). Într-adevăr, dacă în anul 1948 rata brută de natalitate era de 23,9%, în anul următor a săltat la 27,6%, însă după câțiva ani, în 1953-1954, s-a revenit la valorile anterioare prohibirii avortului. Totuși, ca urmare a politicii începute în 1948 de favorizare a natalității, între recensământurile din 1948 și 1956, populația României a crescut cu 1.616.826 de locuitori, respectiv cu o rată medie anuală de creștere de 1,2%, ceea ce reprezenta o valoare extrem de ridicată comparativ cu alte state europene⁵.

Decretul 456 din 1955 a anulat caracterul delictual al avortului din Codul penal din 1948, cu condiția ca avortul să fie practicat de un medic specialist și să se aplice unor categorii de sarcini expuse la risc. Din anul 1956 s-au introdus primele forme de ajutor financiar pentru familiile cu copii, sub forma alocației de stat pentru copii. Mai mult, decretul 463 din 1957 a autorizat avortul la cerere fără condiții⁶, ceea ce echivala practic cu o veritabilă liberalizare. De ce acest gest din partea regimului comunist din România? Se pare că au concurat mai multe motive la luarea acestei decizii. După legalizarea avortului în Uniunea Sovietică în 1955, și unele țări satelit s-au inspirat după modelul Moscovei. De asemenea, în 1956 au avut loc ample acțiuni de

⁴ Maria Sophia Quine, *op. cit.*, p. 31, 35.

⁵ Vladimir Trebici, *Demografia*, București, 1979, p. 58.

⁶ Cornelia Mureșan, *op. cit.*, p. 111.

contestare ale regimurilor comuniste în Ungaria, Polonia și Republica Democrată Germană. În România au fost consemnate acțiuni de simpatie cu evenimentele din Ungaria, au avut loc manifestații ale studenților, încât legalizarea avortului a putut să fie un „stimulent” oferit poporului pentru a aplana stările de lucruri tensionate⁷.

Majoritatea femeilor au apelat la avort după 1956 pentru a scăpa de sarcinile nedorite, astfel încât natalitatea a urmat în România o curbă descrescătoare. Conform **Tabelului nr. 2**, rata brută de natalitate s-a „prăbușit” în deceniul următor, de la 24,2‰ în 1956, la 22,9‰ în primul an de la liberalizarea avortului, pentru a atinge nivelul de 14,3‰ în anul 1966. Transpusă în comportamentul matrimonial, liberalizarea avortului a însemnat deci diminuarea natalității, în consecință și populația României între recensământurile din 1956 și 1966 a avut o rată medie anuală de creștere mai modestă, de numai 0,9%, inferioară celei din perioada 1948-1956⁸. Firește, la scăderea fertilității a contribuit și derularea în România a unei noi faze a tranziției demografice, asociată cu industrializarea și urbanizarea promovate cu consecvență de regimul comunist. Să reținem în acest sens faptul că între recensământurile din 1948 și 1966, au fost declarate orașe un număr de 31 de localități, paralel cu consolidarea numerică a orașelor existente până atunci⁹. Schimbările produse în structura pe vârste și sexe a populației urbane și rurale, precum și migrația dinspre mediul rural spre cel urban a avut efecte vizibile asupra nupțialității și fertilității populației României. Cu alte cuvinte, specialiștii consideră că natalitatea ar fi scăzut oricum în acei ani și diminuarea ritmului de creștere s-ar fi produs și fără măsurile liberale ale guvernului comunist de la București.

Tabel nr. 2. Evoluția ratei brute de natalitate (RBN) și mortalitate (RBM) în România (la 1.000 de locuitori)*

An	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
RBN	24,8	23,4	23,9	27,6	26,2	25,1	24,8	23,8	24,8	25,6	24,2	22,9	21,6	20,2	19,1
RBM	18,8	22,0	15,6	13,7	12,4	12,8	11,7	11,6	11,5	9,7	9,9	10,2	8,7	10,2	8,7

An	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
RBN	17,5	16,2	15,7	15,2	14,6	14,3	27,4	26,7	23,3	21,1	19,5	18,8	18,2	20,3	19,7
RBM	8,7	9,2	8,3	8,1	8,6	8,2	9,3	9,6	10,1	9,5	9,5	9,2	9,8	9,1	9,3

⁷ Gail Kligman, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, București, 2000, p. 59-60; Vasile Ghețău, *Evoluția fertilității în România. De la transversal la longitudinal*, în *Revista de cercetări sociale*, IV, nr. 1, 1977, p. 7.

⁸ Vladimir Trebici, *op. cit.*, p. 58.

⁹ Cornelia Mureșan, *op. cit.*, p. 102.

An	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
RBN	19,5	19,6	19,1	18,6	18,0	17,0	15,3	14,3	15,5	15,8	16,5	16,7	16,5	16,0	13,6
RBM	9,6	9,6	9,7	9,9	10,4	10,0	10,0	10,4	10,3	10,9	10,6	11,1	11,0	10,7	10,6

* Vasile Ghetău, *Evoluția fertilității în România. De la transversal la longitudinal*, în *Revista de cercetări sociale*, IV, nr. 1, 1977, p. 31-32.

†Astfel, în anul în care Nicolae Ceaușescu a preluat puterea în România, 1965, rata brută de natalitate coborâse pentru prima dată sub pragul de 15‰, continuându-și declinul și în anul următor (14,3‰). În aceste împrejurări, dictatorul decide să intervină în problemele de populație pentru a-și putea materializa cât mai grabnic ambițiile sale demografice, de a conduce o țară „corespunzător” populată. De-a lungul celor 23 de ani de „domnie” ai lui Ceaușescu putem identifica mai multe etape legislative care creionează strategiile demografice, politica pronatalistă a dictatorului român: 1) octombrie 1966-iunie 1973; 2) iunie 1973-martie 1984; 3) martie 1984-decembrie 1989¹⁰

‡Decretul 770 din 1 octombrie 1966 de interzicere a avortului marchează o ruptură brutală și neașteptată, constituind piesa de rezistență a legilor și strategiilor populaționiste care au consacrat intervenția statului comunist din România în viața intimă a cetățenilor. Decretul din octombrie 1966 este deci debutul unei perioade caracterizate prin voluntarism care, puțin câte puțin, a dat un caracter coercitiv politicii familiale românești. Dacă articolul 1 al decretului 770 preciza că „înteruperea cursului sarcinii este interzisă”, în cuprinsul articolului 2 erau enumerate câteva situații în care, în mod excepțional, comisiile medicale instituite la nivelul raionului sau orașului puteau autoriza avortul: „a) sarcina pune viața femeii într-o stare de pericol care nu poate fi înlăturat printr-un alt mijloc; b) unul din părinți suferă de o boală gravă, care se transmite ereditar, sau care determină malformațiuni congenitale grave; c) femeia însărcinată prezintă invalidități grave fizice, psihice sau senzoriale; d) femeia este în vârstă de peste 45 de ani; e) femeia a născut patru copii și îi are în îngrijire; f) sarcina este urmarea unui viol sau a unui incest”¹¹. Inițiativele legislative au fost însoțite și de o campanie pronatalistă care a monopolizat aproape întreaga presă, frecvența articolelor pe această temă din ziare și reviste amplificându-se în cursul anului 1966. Printre cei care semnavă articole erau intelectuali, medici, ziariști, oameni simpli etc., cu toții însă dezvoltând atașamentul pentru modelul familiei cu mulți copii. Medicul Ștefan Milcu, altfel un specialist recunoscut, scria într-un articol intitulat *Medicul și responsabilitatea lui față de generațiile viitoare*: „demografia ne arată că o familie contribuie la creșterea populației doar dacă ea are cel puțin 4 copii. Marea vitalitate a poporului român, exprimată în indicele de fecunditate

¹⁰ *Ibidem*, p. 112; Gail Kligman, *op. cit.*, p. 60.

¹¹ Decretul 770 publicat în *Monitorul Oficial*, București, 1 octombrie 1966, p. 1.

ridicat, a fost un factor pozitiv al consolidării și afirmării poporului nostru în plan național. Să reflectăm la marile pierderi de oameni dotați, supradotați și geniali care au dispărut inevitabil în proporție directă cu numărul de nașteri întrerupte¹². Aparatul de propagandă a răspuns obedient provocării urgente lansate de regim în domeniul politicii demografice.

Anul 1966 a însemnat nu numai represiunea împotriva avortului dar și represiunea împotriva divorțului. Divorțul este un fenomen social dar el are, indirect, și implicații asupra natalității, ceea ce a și atras atenția autorităților. Regimul comunist a eliminat în 1948 din Codul Civil articolele referitoare la motivele de divorț stabilite prin consens și a înăspriț în 1954 condițiile pentru acordarea acestuia. Această politică a avut succese pe termen scurt deoarece rata brută de divorțialitate a fost destul de scăzută în acei ani, variind în jurul a 0,6‰ în 1950 și 0,5‰ în 1955, însă curând după aceea a prezentat tendința de creștere, ajungând în 1960 la 1,4‰¹³. În viziunea conducătorilor partidului comunist, familia nouă, socialistă, reprezenta idealul regimului, ori soluția ei nu putea fi acceptată lesne de cei care i-au trasat „familiei de tip nou” sarcini importante în ceea ce privește creșterea rapidă și consistentă a populației României. Decretul 779 din 1966 care modifica Codul Penal a conferit divorțului un caracter cu totul excepțional, foarte dificil de obținut în practică. Procesele de divorț implicau o perioadă de așteptare în care se făceau încercări de reconciliere a cuplului. Doar câteva motive puteau duce la pronunțarea divorțului: dacă unul dintre soți era diagnosticat dement sau dacă unul din soți îl abandonase pe celălalt prin emigrare. Reconcilierea era impusă prin lege atunci când erau invocate ca motive de divorț infidelitatea, bătaia conjugală, comportamentul degradant, bolile incurabile etc. Inițierea divorțului era descurajată și complicată prin taxele mari (de multe ori, pentru cetățenii cu venituri medii, taxa era peste venitul lunar) și procedurile greoaie. Pentru moment, intervenția statului se pare că a avut rezultatul scontat, de la 25.804 divorțuri în 1966, s-a redus drastic numărul acestora în 1967 la numai 48¹⁴, însă în anii care au urmat a avut tendința de creștere: 4.023 în 1968, 6.991 în 1969, 7.865 în 1970, 14.472 în 1973, 17.951 în 1974 etc., ceea ce reflectă eșecul autorităților comuniste de a crea artificial o „familie ideală”¹⁵. În același an 1966, Ceaușescu a dispus și instituirea unui impozit asupra celibatului și a familiilor fără copii, impozit care a devenit tot mai substanțial în anii următori. ■

Astfel, măsurile legislative de creștere a natalității luate de regimul comunist de la București în anul 1966 (repressive, incitative și persuasive) i-au îndreptățit pe specialiști să caracterizeze această politică demografică drept o

¹² Scânteia, 22 octombrie 1966, p. 1.

¹³ Nupțialitatea și divorțialitatea în România în context european și în profil județean, în cea de a doua jumătate a sec. XX, editat de Petre Mureșan et alii, București, 1996, p. 22.

¹⁴ Cornelia Mureșan, op. cit., p. 116; Gail Kligman, op. cit., p. 63-63.

¹⁵ Vladimir Trebici, op. cit., p. 214; Nupțialitatea și divorțialitatea în România..., p. 22.

adevărată „lovitură de stat natalistă”¹⁶. Efectele imediate nu s-au lăsat prea mult așteptate, în anul următor, 1967, rata brută de natalitate aproape că s-a dublat față de nivelul din anul introducerii decretului de interzicere a avortului (a se vedea **Tabelul nr. 2**): 27,4‰ în 1967 comparativ cu 14,3‰ în 1966.¹ Natalitatea revigorată a fost în măsură să asigure în deceniul următor o creștere substanțială a populației României, care între recensământurile din 1966 și 1977 a sporit cu 2.256.253 de locuitori, creșterea medie anuală fiind cea mai mare înregistrată în tot cursul secolului XX: 227.220 noi locuitori, respectiv o rată medie anuală de creștere de 1,1%¹⁷.

Cu toată intervenția brutală a autorităților în viața privată a cetățenilor, fertilitatea nu a putut fi menținută artificial la valori înalte, ea continuându-și declinul în anii 1969-1973. Practic, această tendință era inevitabilă, fiind expresia firească a derulării unei noi faze a tranziției demografice în țara noastră, însă regimul comunist a refuzat să accepte faptul că fenomenele sociale sau economice nu pot fi dirijate de la centru. Nu întâmplător, în anul 1971, prin legea 3/1971 a luat ființă Comisia Națională de Demografie, organ subordonat Consiliului de Stat (teoretic cea mai marcantă instituție politică de conducere în România vremii), care avea sarcina să studieze fenomenele demografice și să ofere propuneri care să stea la baza politicii demografice a statului. Evident, o direcție foarte importantă în activitatea acestei instituții era măsurarea dar și stimularea fertilității populației¹⁸. Dictatorul Ceaușescu, în cadrul ședinței plenare a Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 18 iunie 1973 (care a luat în dezbatere rolul femeii în viața politică, economică și socială a țării), a recurs la o critică aspră a medicilor pe care i-a făcut responsabili de scăderea natalității, inițiind o serie de măsuri extrem de nepopulare pentru aplicarea mai rigidă a decretului 770 din 1966. Pentru a stopa diminuarea natalității, în 1974 au fost revizuite și detaliate instrucțiunile de aplicare a decretului 770 din 1 octombrie 1966, astfel încât acum, în 1974, s-au dublat nu numai numărul articolelor (de la 22 la 47) dar și al paginilor, fiind elaborat și un document suplimentar intitulat „Instrucțiuni de aplicare a Decretului 770/1966 privind reglementarea întreruperii cursului sarcinii, pentru rezolvarea avortului incomplet și îmbunătățirea asistenței medicale de obstetrică-ginecologie”¹⁹.

Trebuie subliniat faptul că revizuirea din 1974 a legislației despre avort a însemnat sporirea controlului statului asupra reproducerii umane, deoarece se intensifica prezența instituțiilor de represiune în viața cetățenilor. Comisiile medicale ce autorizau întreruperile de sarcină erau numite nu numai de către forurile medicale județene, dar și de șefii județeni ai procuraturii și ai miliției.

¹⁶ *Histoire des populations de l'Europe*, tome III, sous la direction de Jean-Pierre Bardet et Jacques Dupâquier, Paris, Fayard, 1999, p. 616; Cornelia Mureșan, *op. cit.*, p. 112.

¹⁷ Vladimir Trebici, *op. cit.*, p. 5.

¹⁸ Dumitru Sandu, *Demografia românească între social, politic și științific (1950-1990)*, în *Sociologie românească*, serie nouă, 1991, nr. 1-2, p. 87 sqq.

¹⁹ Gail Kligman, *op. cit.*, p. 72.

La întâlnirile comisiei medicale care se pronunța asupra legalității/illegalității unui avort, trebuiau să participe un reprezentant al procuraturii și unul al Ministerului Afacerilor Interne. Prezența membrilor aparatului de represiune la ședințele comisiilor medicale constituia nu numai expresia unui exercițiu evident de control a statului asupra corpului femeii, dar în același timp punea sub semnul întrebării autoritatea științifică a corpului medical din România²⁰.

Aparent, intervenția dură a statului în 1974 în problemele fertilității a avut efectele așteptate, contribuind la o redresare a natalității. De la 18,2% în anul 1973, rata brută de natalitate a sărit în 1974 la 20,3%, însă din anul următor și-a continuat trendul descendent, ajungând în 1983 la 14,3%, în ciuda altor inițiative pe care guvernul de la București le-a materializat în vederea unei creșteri demografice susținute. Astfel, decretul 246 din 1977, care a ridicat nivelul alocațiilor de stat pentru copii și a introdus noi forme de ajutor pentru familiile numeroase, s-a înscris între acțiunile incitatoare de sporire a fertilității și atingerea unei dinamici a populației în conformitate cu obiectivele demografice ale regimului. Celibatul, grevat în continuare de impozite suplimentare, mereu în creștere, era considerat un fenomen „asocial”, o îndepărtare de la „datoria patriotică” de a fi util patriei socialiste și din punct de vedere demografic. Politica promovată de guvernul de la București prezintă și din acest punct de vedere frapante similitudini cu politicile pronataliste dezvoltate de regimul fascist italian sau de statul francez în timpul mareșalului Pétain²¹.

Totuși, fenomenele demografice din România își urmau cursul lor firesc. Astfel, sporul natural al populației (diferența dintre numărul născuților și cel al morților) s-a situat după 1980 pe o traiectorie descendentă: 167.028 în 1980, 156.466 în 1981, 120.249 în 1982 și o adevărată „catastrofă” în 1983: 87.606²². Rezultatele negative înregistrate în domeniul politicii demografice l-au determinat pe Ceaușescu să inaugureze în 1984 o nouă etapă în campania sa pronatalistă. Conform Raportului demografic pregătit de Consiliul Sanitar Superior, în martie 1984 fertilitatea coborâse sub nivelul de înlocuire al generațiilor, iar pentru fiecare naștere vie se efectuau 1,3 avorturi legale, în ciuda legislației restrictive în domeniu. Discursul rostit de Nicolae Ceaușescu în 7 martie 1984, la Plenara lărgită a Consiliului Sanitar Superior, a fost cât se poate de ferm în ceea ce privește creșterea responsabilității organelor politice și sanitare în vederea aplicării decretului împotriva avortului²³. Culpabilizarea întregului corp medical pentru neîndeplinirea indicatorilor privind creșterea ratei natalității și scăderea mortalității infantile, inclusiv penalizările cu reducerea salariilor cu 15% au avut consecințe modeste în planul fertilității din

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Maria Sophia Quine, *op. cit.*, p. 40; Pierre Guillaume, J. P. Poussou, *op. cit.*

²² *Evoluția populației României și a principalelor fenomene demografice în perioada 1980-1989*, în *Revista Română de Statistică*, nr. 11-12, 1990, p. 13.

²³ Cornelia Mureșan, *op. cit.*, p. 112; Gail Kligman, *op. cit.*, p. 81.

România. De asemenea, în 26 decembrie 1985 a fost revizuită legislația antiavort, introducându-se noi restricții. O femeie trebuia să aibă cel puțin 45 de ani și să fi născut cel puțin 5 copii pe care să-i aibă în îngrijire pentru a putea solicita întreruperea legală a sarcinii. Demografii, medicii, organizațiile de femei și tineret erau chemate să participe la campaniile de masă în sprijinul propagandei pronataliste. Astfel, conform **Tabelului nr. 2**, rata brută de natalitate a crescut de la 14,3‰ în 1983, la 15,5‰ în 1984, menținându-se până la prăbușirea regimului comunist între 16 – 16,5‰.

Trebuie subliniat însă faptul că după 1984 s-a deteriorat constant și rapid nivelul de viață în România ca urmare a dorinței lui Ceaușescu de achitare până în 1989 a datoriei externe a țării, ceea ce a condus la o alimentare deficitară a populației din țară. Creșterea mortalității din România la peste 10‰ după 1980 (după ce timp de 20 de ani nu mai cunoscuse acest prag) trebuie asociată deci atât cu alimentația din ce în ce mai proastă a românilor ca urmare a introducerii cartelelor, dar era și efectul secundar al avorturilor clandestine care nu de puține ori erau făcute de persoane necalificate și care, provocând multor femei septicemie, a ridicat numărul deceselor din țară. Prin urmare, în privința mișcării naturale din România ultimului deceniu de regim comunist se poate observa o evoluție paradoxală, pe de o parte o scădere a ratei brute de natalitate, în ciuda măsurilor pronataliste excesive luate de stat, pe de altă parte o creștere a ratei brute de mortalitate în pofida propagandei demagogice a regimului că a asigurat populației condiții superioare de viață și sănătate. Paradoxul din acei ani este cât se poate de sugestiv exprimat în bancurile politice ce se bucurau de o largă popularitate printre români. Iată doar câteva exemple din numeroasele bancuri care persiflau alimentația precară și absurdul ambițiilor demografice megalomanice ale lui Ceaușescu: 1) „Jurământul șoimilor patriei (*Șoimii Patriei* era organizația care se ocupa de educația comunistă, revoluționară, a copiilor de la grădinițe): Jur cu degetul în gură/ Și cu altul pe buric,/ Să cresc mare și voinic/ Pe-ntuneric și pe frig/ Fără să mănânc nimic”; 2) „– De ce cântă găina în România după ce face oul? – De bucurie că n-a rămas însărcinată.”²⁴

Poate nu este deloc întâmplător faptul că revolta populară din decembrie 1989 împotriva lui Ceaușescu a fost preponderent opera tinerilor în jur de 20 de ani (numiți peiorativ de către populație „decreței” deoarece mulți se născuseră după decretul 770/1966 fără voia părinților). În preziua pierderii puterii în România, 21 decembrie 1989, cu ocazia adunării populare pe care a convocat-o în capitală cu scopul condamnării revoltei de la Timișoara, dictatorul Ceaușescu a recurs la mai multe promisiuni atunci când și în piața din fața balconului Comitetului Central al Partidului Comunist mulțimea dădea semne de nesupunere. Printre alte promisiuni făcute în ceasul al 12-lea, era și

²⁴ Dana Maria Niculescu Grasso, *Bancurile politice în țările socialismului real. Studiu demologic*, București, 1999, p. 255, 264.

aceea a creșterii alocațiilor pentru copii, ceea ce demonstrează importanța aspectelor demografice în ansamblul politicii regimului de la București.

Regimul dictatorial al lui Nicolae Ceaușescu a implementat un plan autoritar pentru a schimba nupțialitatea și implicit fertilitatea din România. Inițiativele legislative și instituționale, măsurile administrative care au acompaniat campania pentru creșterea natalității au conferit statului mai multă putere pentru controlul social și au generalizat intervenția publică în viața privată a cetățenilor. Politicile coercitive nu au avut efectele proiectate decât cu prețul uriaș al vieții umane în general, al femeilor și copiilor în particular. Fără îndoială, politica demografică a lui Ceaușescu face parte din așa-numitele „crypto-politici”²⁵, cele care sunt voluntar mascate, obiectivul real necorespunzând cu obiectivul afișat, ele rezultând din măsurile prost concepute, cu consecințe prost prevăzute și cu efecte perverse. „Explozia” de imagini șocante pe posturile de televiziune românești și străine după 1989 cu azile de copii în care „locatarii” erau îngrijiți mai rău decât în secolul al XIX-lea, nu este decât una dintre fațetele văzute ale acestei aberante politici demografice ale regimului comunist din România.

Des aspects sur la relation politique – démographie pendant le régime communiste en Roumanie

- Résumé -

L’auteur de l’étude esquisse quelques aspects sur la relation politique – démographie en Roumanie communiste, en accentuant sur les années où le pays a été sous le régime de Nicolae Ceaușescu. La recherche met en évidence les initiatives législatives, institutionnelles, et aussi les mesures administratives appliquées dans la politique démographique du régime communiste pour régler l’accroissement démographique de la population du pays.

²⁵ *Histoire des populations...*, tome III, p. 60; regretatul academician Vladimir Trebici a propus termenul de „genogenism” pentru a desemna concepția demografică a regimului comunist, cf. Vladimir Trebici, *Genocid și demografie*, București, 1991.